

Politiske memoirer og særligt Bertil Ohlins

Af Jens Otto Krag

Den svenske økonom og politiker Bertil Ohlin har i de sidste par år udsendt sine erindringer. Fhv. statsminister Jens Otto Krag drøfter med disse erindringer som udgangspunkt dels den politiske memoires karakter, dels begivenheder og standpunkter i Ohlins memoirer, som samtidig tjener til at belyse tilsvarende strømninger i Danmark; i særlig grad behandles Folkepartiets, det svenske Socialdemokratis og det danske Socialdemokratis efterkrigstidsprogrammer.

Fremtidens historikere får det ikke let. Kildematerialets enorme mængde vil tynde dem til jorden. Gennem de »urene« kilder: Billedblade, kulørt ugepresse og de ikke seriøse dagblade vil de blive forsynet med tonsvis af materiale, der på den ene side gør det muligt fra år til år at følge f. eks. den nuværende svenske konges liv og færd fra uge til uge og mange andre personers tilværelse i fortløbende omend mindre tæt reportage: filmstjerner, politikere, næringslivets succesberømtheder i blandet følge. På den anden side vil der i sorteringen af dette materiale kræves en så skarp og hård kildekritik, at en meget høj procent af kommentarerne må forkastes som værdiløse. Bortset fra, at en *urigtig* præsentation af en person eller en begivenhed jo også er en historisk kilde. Bag en pophistorie kan der ligge andre motiver end blot det at sælge popbladet. Hvilke?

Hertil kommer det enorme arkivmateriale fra TV og radio. Tænk, om vi havde adgang til en TV-udsendelse umiddelbart efter Kalmarunionens indgåelse i 1397 med udtalelser af dronning Margrete og rigsråder fra de tre nordiske riger. Eller en kommentar fra Karl den tolvte eller en af hans generaler efter slaget ved Poltava. Historikerne har det ikke og »higer og søger i gamle bøger . . .« og i dokumenter af enhver art. Ved enhver biografi af George Washington spiller hans værts-husregninger en medvirkende, dog ikke afgørende, rolle. Og selv den langt bedre artikulerende Thomas Jefferson – måske den største af The Founding Fathers – der efterlod sig et righoldigt materiale om sit liv og sin politik, har ikke undgået, at vurderingerne af ham og centrale punkter i hans privatliv fortsat er genstand for debat. Var negerslavinden Sally

Hemings hans hustru til venstre hånd, der fødte ham seks mulat-børn? Historikerne må slås med kilderne og mod det historiske hykleri. Fremtidens historikere, der skal kortlægge og analysere vor tid, skal slås med kildernes uendelige kvantitet og utrolige unøjagtighed. Men hvad der står på båndoptagelsen eller TV-strimlen . . . det står der! Og dog? Også båndoptagelser kan forfalskes. Hvem »ordnede« Nixons tapes? Nej, heller ikke her får historikerne det let.

Så kommer den seriøse presse. Affotograferede i bittesmå kopier gemmes de dag for dag i arkiver, der forhåbentlig er så vel beskyttede, at hverken ild eller kærnevåben kan udslette dem. Et centralt materiale af uoverskueligt omfang. Og tænk på de seriøse ugeblade og tidsskrifter fra »Economist« til »Nouvelle Observateur« plus de økonomiske, udenrigspolitiske og andre videnskabelige tidsskrifter. På universiteter og laboratorier i den sovjetiske og den kinesiske verden studeres de vestlige publikationer omhyggeligt. Tilsvarende studier af, hvad der foregår på »den anden bred« foregår også i den vestlige verden. Men vi ved mindre om deres resultater, end de ved om vore. Også det skal de stakkels historikere i næste århundrede rede ud. Om verden ellers består til den tid og i en tilstand, der gør studierne relevante. Eller bliver studiet af livet på den nordlige halvkugle et emne for arkæologer om nogle årtusinder af samme art som vor tids studier af Mayakulturens gådefuldhed?

Men til sagen: De politiske memoier. Tidligere var især den angelsaksiske og i nogen grad den fransksprogede verden beriget med en både litterær værdifuld og politisk og historisk givende memoirelitteratur. Nu kommer Skandinavien i voksende grad med.

Enhver skribents beretning om eget liv og virke er subjektiv. Han er selektiv i sin beretning. Han forsvare sit liv. Og hans historie om sig selv har et islæt af egocentricitet og ekshibitionisme. Ellers skrev han ikke bogen, men indleverede de ikke-brændte efterladenskaber til sit lands rigsarkiv. I indledningen til »Another part of the wood«, den engelske kunsthistoriker *Kenneth Clarks* memoier, skriver han:

»For better or for worse, the author of an autobiography must be the chief character of his book, and when it is finished he may well ask what crazy impulse has pressed him on to make an exhibition of himself. I am afraid there is only one answer«.

Det er både modigt og morsomt sagt. I indledningen til første bind af sine erindringer »Ung mand blir politiker« skriver Bertil Ohlin, at »en forfatters forsøg på forklaring af sin egen udvikling har altid syntes mig at vidne om egocentricitet«. Men sandheden er, at selve det at skrive sine memoier er et udtryk for en, i det mindste momentan, egocentrici-

tet. Og gud ske lov, at den findes. Ellers ville meget værdifuldt, ja, uundværligt materiale gå tabt for verden. Hvis man spørger om, i hvor høj grad Ohlins to erindringsbind er egocentriske, eller i hvor høj grad de meddeler os oplysninger om og analyser af omverdenen og tilskikkelserne, da bør det siges straks, at begge dele forekommer i tilstrækkelig høj kvalitet til at gøre værkerne ikke blot læseværdige, men betydelige.

Som allerede nævnt har den skandinaviske sprogverden fået en samling politiske memoirer, der, uden at stå mål med den angelsaksiske verdens, er ganske væsentlig. Sverige ligger uden tvivl i spidsen. *Ernst Wigforss*: »Minnen« og *Tage Erlanders* forløbige tre erindringsbind er vægtige bidrag. Men også *Zeth Høglunds* Branting-biografi og *Torsten Nothins*: »Från Branting til Erlander« bør nævnes. De enorme oplag Wigforss og Erlanders erindringer er solgt i, savner sidestykke i Norden.

Fra Norge er *Einar Gerhardtsens* erindringer kommet med samme stærke indslag som Erlanders. Hertil føjer sig *Rolf Gerhardtsens* bog fra 1967 om »Einar Gerhardtson som en bror ser ham«, hvori blandt andet det til tider noget belastende norsk-svenske forhold behandles åbenhjertigt. Hertil føjer sig *Trygve Lie's* forfatterskab, der dog behandler globale politiske problemer mere end norske. *Halvard Lange* fik desværre aldrig skrevet en systematisk erindringsbog, men har efterladt sig værdifulde artikelsamlinger bl. a. om Norges og Danmarks tilslutning til Nato. Endelig må *Trygve Bull's*: »Mot Dag og Erling Falk« ikke glemmes. Ej heller Haakon Lie: *Slik jeg ser det* (1975).

Danmarks bidrag til denne litteratur er den beskedneste og mest spredte. *Niels Neergaard*: »Under Junigrundloven« og »Erindringer 1865–94« er solid historisk-politisk læsning. Siden har det knebet. Navne som *Klaus Berntsen*, *A. C. Meyer* og *Marott* siger næppe ikke-danske læsere vældig meget. *K. K. Steincke* skrev en serie erindringer og er åben over for egocentricitetsproblemet.

»Så vidt jeg husker«, skriver han i indledningen, »står der i »Goethes Kat«, at årene blidner gemyttet og fremkalder mange lykkebringende løgne. Den første halvdel af påstanden passer for mit vedkommende, den anden ikke, hvorfor det følgende kun – foruden enkelte sandheder – indeholder sandheden«.

Han tilføjer i en fodnote: »Een indrømmelse må jeg dog gøre. Denne bog handler i udstrakt grad om mig selv, men det har trods alvorlig stræben ikke været muligt at undgå dette, grundet på emnets særlige karakter«. Så er det sagt.

Julius Bomholt skrev et lyrisk-nostalgisk fem-bindsværk om barndomstiden, med mange politiske undertoner. *Kr. Bordings* uprætentiøse, men

vægtige dagbog fra den første socialdemokratiske regering under Stauning 1924–26, har netop i år set dagens lys. *Th. Stauning* fik aldrig tid til memoirer bortset fra en kort indledning, der fastholder hans stil, men ikke et ord om hans politik. Og svarende til savnet af Halvard Langes norske bidrag, kan vi i Danmark græde over, at vi aldrig fik *Hartvig Frisch's*. Han døde i 1950, 57 år gammel. Et lille memento, der trøster mig selv som memoire- og dagbogsforfatter: »Hellere for tidligt end slet ikke«. Jeg håber, min trøst er berettiget. I de senere år er der kommet flere danske bidrag, hvoraf især *Poul Møller*: »Politik på vrangen« hæver sig over gennemsnittet sammen med *Ninn-Hansens*: »Syv år for VKR« og *Ole Bjørn Krafts* mere omfattende værk. Idet egne bidrag forbigås, vil jeg dog af hensyn til min medforfatter, nævne Krag og *K. B. Andersen* »Kamp og fornyelse«, der er et forsøg på en socialdemokratisk vurdering af dansk politik 1955–71. Med erindringsindslag.

Et kapitel for sig i norsk og dansk litteratur er erindringer fra besættelse og modstandskamp. På dansk hæver *Frode Jakobsen* sig over alle andre, men modpolen, *Erik Scavenius*: »Forhandlingspolitikken under besættelsen«, er uundværlig.

Disse linier, der sikkert røber faldgruber af forglemmelser, tilsigter udelukkende at begrunde en lykønskning til den skandinaviske sprogkreds. Vi har også en politisk memoirelitteratur.

Under læsningen af Ohlins to memoirebind får man bekræftet, hvad man vidste i forvejen, at Bertil Ohlin er stridsmanden, der evigt, også retrospektivt, vogter på kampens bølgen frem og tilbage, og som aldrig lægger våbnene længere fra sig, end at han lynhurtigt kan gribe dem. Den nedgravne stridsøkse forekommer ikke i den ohlinske våbensamling, mens en lille og ikke misbrugt fredspibe vil kunne findes blandt de fjernere placerede genstande.

I indledningen af sin egen anmeldelse af Tage Erlanders erindringer skriver Ohlin i *Statsvetenskaplig Tidskrift*, at: »Ingen kan have ret til at bedømme bogen, som om den var en statsvidenskabelig afhandling, som søger objektivt at skildre Sveriges indrepolitiske udvikling under mellemkrigstiden med særlig vægt på det socialdemokratiske parti og Tage Erlanders arbejde«. Det, tror jeg, er korrekt vurderet. Det har næppe heller været Tage Erlanders hensigt at skrive et statsvidenskabeligt arbejde. Hvis det har været Bertil Ohlins hensigt med sine memoirer at gøre det, er det ihvertfald kun delvis lykkedes. Store dele af dem er udpræget partipolemiske. Dette gælder især andet bind, hvor selve titlen: »Socialistisk skørdetid kom bort«, jo minder mere om et politisk

kampskrift end om en videnskabelig afhandling. Og det er nøjagtig, hvad bogen blandt andet er. Jeg vil endda anse Ohlins debatform for adskillig hårdere end Erlanders. Men det er en smagssag.

Sit private liv beskæftiger Ohlin sig kun med i mindst mulig udstrækning. Det er omkring økonomi og politik, hans livs drama oprulles for læseren. Rent beskrivende hukommelsesstof styrkes med skarpe iagttagelser, reflektioner, vurderinger og betragtninger. Hertil sætter Ohlin – især i første bind, som er det bedste – dybdybende økonomiske analyser og knytter dem sammen med de mest avancerede økonomiske teorier fra den ny økonomiske tænkningens gennembrud i trediverne med Keynes og Stockholmskolen som de ledende.

Ohlin er selvfølgelig skåning, født i den lille by Klippan, hvor hans far tilhørte det øverste embedslag, og hvor Ohlin erkender klassesamfundets eksistens, men hævder, at det var et venligt klassesamfund. Hans ubemidlede barndomskammerater bar intet nag. Men indsatte dog, da valgereglerne muliggjorde det, et socialdemokratisk styre i kommunen. Noget udpræget talent for miljø-, tids- og personkarakteristik har Ohlin ikke. Men læseren får de nødvendige fakta. »Jeg skulle ønske, at jeg kunne give et levende indtryk af atmosfæren ved et stort amerikansk universitet under 20-tallet . . .«, skriver Ohlin om sit ophold på Harvard. Men der kommer ingen atmosfærisk beskrivelse, kun en konstatering af, at »Det blev et trevligt og stimulerende år . . .« Læseren kunne have håbet på mere, men få linier senere er vi tilbage i Europa, og Ohlin holder en kort ferie i Frankrig, inden han tager til universitetet i Cambridge i England, hvor han spillede tennis med »*trevliga ungdomar*« og skrev på min bog om udenrigshandel«. Hvis den unge Bertil Ohlin har klaret tennismatcherne med samme bravour som den over hele verden læste bog om udenrigshandel, har han haft en god sommer.

Bogen giver en dybtgående skildring af opkomsten af en ny økonomisk tænkning i løbet af trediverne. Dens praktiske virkning var, at regeringerne i krise- og depressionstider med ledig arbejdskraft og ledig produktionskapacitet, samt i de første år af trediverne, med verdensomfattende nedgang i priser og verdenshandel – *ikke* måtte sige: nu er det svære tider, derfor skal vi spare på statens udgifter. Tværtimod skulle regeringerne opgive det konservative dogme om, at hvert budgetår for sig skal have balance mellem udgifter og indtægter. Regeringerne skulle stimulere efterspørgsel og investeringer ved at skabe underskud på budgettet, dvs. bruge flere penge end der kom ind i statskassen. Dette underskud måtte så enten, som Ohlin understreger det, finansieres ved lån, eller ved den særlige form for lån, der består i, at regeringen over-

trækker sin konto i Centralbanken . . . alt afhængig af situationen. Omvendt måtte regeringerne i en periode med for stor efterspørgsel efter varer, produktionskapacitet og arbejdskraft oparbejde overskud på budgettet og derved dæmpe konjunktoren og modvirke tendenser til inflation og underskud på den løbende betalingsbalance.

Alt dette er velkendt i dag. Besværlighederne i den aktuelle situation i 1976 er at finde den rette opskrift på den økonomiske politik i en situation, hvor man på eengang har arbejdsløshed, ledig produktionskapacitet og inflation samt, i Danmark og en række andre vesteuropæiske lande, underskud på betalingsbalancen og uro omkring valutakurserne. Men det er en anden situation. I trediverne var de foran kort resume-rede teorier af central og relevant betydning. Ohlin bruger en del anstrengelser på at påvise, at de nye tanker opstod selvstændigt og først i den såkaldte Stockholmskole af yngre økonomer bestående af ham selv, Myrdal, og Lindahl med inspiration tilbage i Knut Wicksell's forelæsninger i nationaløkonomi, der har deres rødder helt tilbage til årene før første verdenskrig, og som gjorde dybt indtryk på Ohlin i begyndelsen af tyverne. Jeg er ikke i tvivl om, at Ohlin har ret i, at Stockholm-økonomerne selvstændigt og uden hjælp fra de engelske økonomer var på sporet af den »nye sandhed« og, at de også formåede at udforme den på en måde, der vandt regeringernes og politikernes opmærksomhed. Ikke mindst Gunnar Myrdals og Ohlins artikler og Myrdals bog om »Finanspolitikens økonomiske virkninger« fik en meget stærk indflydelse på såvel økonomisk tænkning som økonomisk politik. Keynes afgørende værk: »The General Theory of Employment, Interest and Money« kom først i 1936. Keynes gjorde her variationerne i den reale nationalindkomst og i beskæftigelsens størrelse til variabler af central betydning. Men Keynes teori har utvivlsomt været for vanskelig tilgængelig for de fleste mennesker med praktisk politisk og administrativ indflydelse. Derfor ville efter min vurdering indslaget fra Stockholmskolen have haft sin fulde værdi – også – selv om den ikke var »kommet først«. Sprogbarrierer spillede i øvrigt en rolle i denne udvikling, der i højere grad kunne være blevet en engelsk-svensk vekselvirkning, hvis f. eks. Knud Wicksell var blevet oversat til engelsk. Først med Ohlin og Myrdal kommer Stockholmøkonomernes skrifter ud på det engelske sprog. Bertil Ohlins nære personlige bekendtskab med Keynes knyttede dog tidligt trådene mellem de to parallelt arbejdende økonomiske skoler.

Før verdenskrisens udbrud tilbragte Ohlin, fra 1925–29, fire år som professor ved Københavns universitet, og man forstår det har været behagelige og interessante år. Jeg er ikke i tvivl om, at Ohlin har charmeret

København lige så meget, som Københavnerlivet charmerede ham. Selskabslivet i »det glade København« tiltrak ham, ligesom han fandt det danske samfund tiltalende (danskerne var efter Ohlins opfattelse 10 år foran andre med hensyn til at få klasseforskellene væk), og især blev han en beundrer af den danske økonom professor L. V. Birch, der var en særpræget personlighed, hvis værker havde litterær kvalitet. Ohlin taler med respekt om den socialdemokratiske statminister Th. Stauning, der dog ikke, som Ohlin angiver, var bryggeriarbejder, men »kun« cigar-sorterer.

Ohlin, der giver et smukt og sympatisk portræt af Ernst Wigforss, bruger et helt kapitel til at reducere »myten« om, at Wigforss reddede beskæftigelsen under verdenskrisen. Medens Karin Kock kommer til det resultat, at Wigforss, dvs. den socialdemokratiske regerings politik, havde en »væsentlig forøgende indflydelse på beskæftigelsen«, mener Ohlin, at den havde ringe indflydelse. For en dansk har denne diskussion ikke så stor relevans. Sverige fik af flere grunde, herunder en bedre konjunktur for svenske exportvarer end for danske exportvarer, og på grund af den svenske regerings bedre muligheder for at føre en avanceret økonomisk politik, end Danmark havde, en langt bedre økonomisk udvikling end den, der blev Danmark til del. Hos os forsvandt de høje arbejdsløshedstal først under krigens og besættelsens vilkår, mens de svenske arbejdsløshedstal allerede faldt kraftigt fra 1933. Udviklingen i henholdsvis dansk og svensk arbejdsløshed var, i det omfang tallene er direkte sammenlignelige som følger:

Arbejdsløshedsprocent:	Sverige	Danmark
1930	11,9	13,7
1931	16,8	17,9
1932	22,4	31,4
1933	23,3	28,8
1934	18,0	22,1
1935	15,0	19,7
1936	12,7	19,3
1937	10,8	21,9
1938	10,9	21,4

Det kan ikke undre, at der i Danmark måtte være en mere positiv vurdering af Wigforss' politik, end den Ohlin lægger for dagen. At den socialdemokratiske mindretalsregering måtte anvende den »nye politik« med forsigtighed for ikke at udfordre den borgerlige opposition kan ikke

forbavse. Hvis Sverige havde haft en borgerlig regering, var den nye politik formentlig slet ikke blevet ført. Nationaløkonomiske sværvægttere som Cassel og Heckscher var, som Ohlin redegør for det, imod de nye tanker om økonomisk politik under en lavkonjunktur.

Et af de sidste kapitler i Ohlins bind 1. er helliget en omtale af planøkonomien. Ohlin holder sig her stort set til samme analyse, som han i 1936 gennemførte i bogen »Fri eller Dirigerad Oekonomi«. Han erkender, at den ulige indkomstfordeling har en tendens til at vride produktionen skæv ved at efterspørge, fremstille og sælge varer, der kun har interesse for de velsituerede, men ikke for de befolkningsgrupper, der har små indtægter. Ligeledes erkender han, at den frie konkurrence, som teorierne om markedsøkonomi forudsætter, ikke er fuldkommen fri, men at der findes tendenser til monopoldannelser. Endelig peger han på den særlig svaghed, markedsøkonomien udviser i depressionstider ved, at produktionskræfterne ikke udnyttes. Dette er et tab i sig selv. Og det skaber utryghed for store dele af befolkningen, især for de arbejdere, der rammes af ledigheden, men også for de mindre næringsdrivende. Ohlins løsning på disse problemer er ikke et centraldirigeret samfund, men en rammeøkonomi, der bygger på internationale økonomiske aftaler, et funktionsdygtigt pengesystem og en rimelig handelspolitik og endelig en udbredt information, så forståelsen af samfundsproblemerne bliver bedre.

Synspunkterne giver anledning til en polemik med socialdemokraterne Karin Kock og Gunnar Myrdal. Tonen i dette afsnit er imidlertid fortsat præget af økonomisk saglighed og kun i mindre grad af en partipolitisk fejde. I andet bind af Ohlins memoirer fornemmer læseren, at man nu i voksende grad møder folkepartilederen, den aktive politiske debattør, Bertil Ohlin, og i mindre grad den kloge og nuancerede økonomiske tænker, Bertil Ohlin.

»Socialistisk skørdetid kom bort«, det andet bind af Bertil Ohlins memoirer, har et politisk hovedtema: Vil det være muligt at tvinge socialdemokraterne bort fra den ledende regeringsposition? Denne kamp kulminerer med septembervalget 1948 og synes hermed afgjort for resten af Ohlins tid som ledende politiker især efter den socialdemokratiske fremgang ved valget til andenkammeret i 1950. Ved siden af det partipolitiske opgør rummer andet bind værdifulde udenrigspolitiske afsnit omkring det nordiske samarbejde og den kolde krig.

De politiske vurderinger intones med en sammenligning mellem Folkepartiets og Socialdemokratiets efterkrigsprogrammer. Folkepartiets program »Efterkrigstidens samfund«, hvortil Ohlin var medforfatter, er et velskrevet og glat politisk dokument. Jeg må erkende, at jeg aldrig har

stiftet bekendtskab med det før, hvilket selvfølgelig udelukkende viser, at min interesse for svensk politik for ensidigt har været koncentreret om Socialdemokratiets og arbejderbevægelsens aktivitet. Jeg skal bestræbe mig for, at det ikke smitter for stærkt af på den følgende vurdering.

Ohlin bringer i sin bog en række af ham selv udvalgte citater fra folkepartiets »Efterkrigstidens samfund«. Det fastslås, at den sociale politik ikke må betragtes udelukkende som en belastning, men at den tværtimod hører til de kræfter, der skulle muliggøre en hurtigere økonomisk fremgang. Specielt nævnes en rationel jordpolitik og en politik, der forbedrer befolkningens helbredstilstand og arbejdsduelighed. For den liberale holdning er det væsentligt, at mennesket og ikke organisationsformerne sættes i centrum. Et mere demokratisk og lettilgængeligt undervisningsvæsen er en af kongevejene til øget velstand. Hvis hele folkets kræfter skal mobiliseres, må man undgå tvangsorganisationer af socialistisk eller anden type, og enhver indskrænkning af den enkeltes frihed må begrænses til det mindst mulige. Folkepartiet går ind for den decentraliserede samfundstype og er imod det statssocialistiske samfund, som har overtaget produktionsmidlerne og centraliseret magten over politik og økonomi, hvilket medfører en fare for friheden og for det økonomiske fremskridt. Forklaringen på, at så mange mennesker indtil for nogle årtier siden levede som slaver med et uophørligt arbejde for en mager indkomst, har hidtil været en ujævn indkomstfordeling, og at nationalindkomsten pr. arbejdende individ har været for lav. Først i midten af 1800-tallet vendte dette, og en fremgang indtrådte, der blev afbrudt af krigen. Opgaven for de sociale reformer må være at tilpasse samfundet efter de nye forudsætninger og give hele folket del af de værdier, som tidligere væsentligt kom de velsituerede til gode. Folkepartiet modsætter sig planerne om gennem bibeholdelse af krigsreguleringerne at skabe en indkørselsport for socialisering af det økonomiske liv. Det understreges igen, at næringslivets bevægelsesfrihed og den private ejendomsret respekteres.

Da dette er et resumé af et resumé, kan det sikkert kritiseres. Min opgave her er ikke at anmelde det politiske program, men at anmelde Ohlins erindringer. Jeg kan dog ikke modstå at medgive det den karakteristisk, at det er et glat og elastisk program, der vil kunne bruges til forskellige formål i forskellige politiske situationer. Med disse formuleringer i hænde vil der kunne samarbejdes såvel til venstre f. eks. med socialdemokrater om sociale reformer, undervisningens demokratisering og ret til arbejde for alle »arbejdsvillige«. Der vil også kunne føres en skarp antisocialdemokratisk politik vendt mod organisationsvælde og formodet

statssocialisering. Bondeforbundet må formodentlig føle sig tiltrukket af en jordreform, og socialdemokraterne også, medens højre vil føle sig beroliget, men partitaktisk trængt, ved den stærke understregning af næringslivets »bevægelsesfrihed« og respekten for den private ejendomsret. Det er klart, at Ohlin ikke er eneforfatter af programmet, men har måttet acceptere sådanne ændringer og tilføjelser, som partiets kompetente organer ønskede. Som i alle politiske programmer er der mange uforpligtende formuleringer og rene banaliteter.

Arbejderbevægelsens efterkrigsprogram »De 27 punkter« blev udarbejdet af et udvalg med Ernst Wigforss som formand og med en kreds af medarbejdere og eksperter, hvoriblandt Gunnar Myrdal og Richard Sterner må antages at have spillet en aktiv rolle. En sammenligning mellem de to programmer punkt for punkt falder uden for rammerne af denne artikel. Den vurdering, at det socialdemokratiske program har en højere intellektuel standard og en mere forpligtende formulering end Folkepartiets, må stå for min næppe forudsætningsløse bedømmelse. At det ikke egnede sig for et samarbejde til venstre dvs. med kommunisterne fremtræder af den gentagne understregning af individernes frihed, betydningen af »tävling« (konkurrence) og bevægelsesfrihed. Der appelleres ikke til kommunistisk støtte. Kommunisterne ignoreres og forbigås. På mange enkelte punkter kunne der, og det blev der også – samarbejdes med Folkepartiet om reformer. Visse hovedlinier i penge- og finanspolitik, som ikke træder stærkt frem i citaterne fra »Efterkrigstidens samfund«, men som vi fra første bind af Ohlins memoirer ved var væsentlige for ham, om finans- og pengepolitikens udnyttelse til at skabe fuld beskæftigelse og modvirke depressioner, må også have udgjort vigtige berøringsflader mellem Ohlins folkeparti og »De 27 punkter«s socialdemokrati. Men det står klart, at arbejderbevægelsens efterkrigsprogram ikke appellerede til konservative kræfter eller lagde op til samarbejde med højrevendte tendenser. På dette punkt tilstræbte man konfrontation. Socialdemokratiet stod for sig selv.

Forfatterne til de 27 punkter begik imidlertid samme fejl, som de fleste økonomer verden over, deriblandt de danske, der under det populære navn »Professorkommissionen« udarbejdede betænkningen om »Økonomiske Efterkrigstidsproblemer« afsluttet i sommeren 1945, der gik ud fra, at tiden efter den anden verdenskrig ville ligne tiden efter den første verdenskrig. Man frygtede især tendenser til depression og arbejdsløshed, som man med sine erfaringer fra krigstiden ikke fandt, at befolkningen skulle finde sig i. Man frygtede svær krisearbejdsløshed og selvforstærkende depressive tendenser. »Arbejdsløshed udgør det vær-

ste sløseri som i fredstid forekommer i de moderne samfund« (side 41 i »De 27 punkter med motivering«). Da man samtidig frygtede knaphed på vigtige råvarer og levnedsmidler, ville man bevare en reguleret udenrigshandel. Hermed fulgte ønsket om at bevare priskontrollen. Videre ønskede socialdemokraterne en række strukturændringer med øget arbejderindflydelse og større offentlig indflydelse på investeringsvirksomheden. Socialisering ønskes på områder, hvor privat foretagsomhed medfører dårlig effektivitet eller monopolisme. Hovedvægten lægges imidlertid på højere realløn, større social tryghed, en ny boligpolitik og udjævning af klasseforskelle. Selv om hovedregelen for det samfund, de 27 punkter forudsiger, er fri foretagsomhed, er der ingen tvivl om, at det svenske socialdemokratiske program ved ikke at afvise f. eks. investeringskontrol og socialisering på begrænsede områder (i lighed med det danske program »Fremtidens Danmark«) måtte komme til at stå i diametral modsætning til Folkepartiets efterkrigsprogram.

Når man i midten af halvfjerdserne skal vurdere et program fra midten af fyrrerne, kan man efter min opfattelse anlægge et af to synspunkter:

1. Enten, at påvise at de opstillede forudsætninger viste sig ikke at slå til (først i 70'erne kom den internationale arbejdsløshedsbølge, man havde frygtet efter 1945), at de forudsete offentlige reguleringer blev gennemført i mindre grad og mere midlertidigt end forudset i programmet, at offentlig drevne virksomheder fortsat blev en undtagelse, og at nogen trusel mod de demokratiske frihedsbegreber ikke udgår fra denne politik, og altså ikke kan skydes Socialdemokratiet i skoene. Hertil kan naturligvis føjes både kritiske og drilagtige bemærkninger om »De 27 punkter«. Som Ohlin citerer, har Erlander i sine memoirer givet udtryk for at »vi har frigjort os for socialiserings-dogmatikken«. I en kronik i Bertil Ohlins gamle blad Politiken spørger cand. polit. Bjarne Hastrup den 26. marts 1976, om Sverige er blevet et socialistisk land. Han svarer: »Et højt udviklet samfund som det svenske lader sig ikke beskrive ved så forenklede modeller som kapitalistisk eller socialistisk«. Han mener, at Sverige har navigeret sig frem mod en model midt imellem. »En model med en stor privat produktionssektor, hvor en stor andel af samfundets efterspørgsel og opsparing er »nationaliseret«, og hvor den økonomiske politik derfor kan blive styrende«.

2. Hvis man tredive år efter det socialdemokratiske efterkrigsprogram fremkomst ikke vil vælge denne form for kritik af dets virkninger, kan man vælge *en anden*. Nemlig den Ohlin benyttede sig af i valgkampen 1948, og som han også siden synes at kredse om, nemlig, at det kun

er særlige politiske omstændigheder, herunder Folkepartiets heftige opposition, der har hindret Socialdemokratiet i at »svække demokratiet, indskrænke friheden«, i et gennemført socialistisk system, »hvor produktionsmidlerne overføres til samfundet, og som er domineret af partier, som hviler på erhvervs- og klassetilhørsforhold«. Hvorimod Folkepartiets opfattelse af menneskets værdi og medborgerlige stilling »bygger på en arv fra græsk humanisme og kristen idealisme«. Citaterne er fra Folkepartiets valgkampagne 1948 og kan læses side 275 i andet memoirebind.

I politik vælger et parti og en politiker inden for visse grænser, som realiteterne og troværdigheden afstikker, selv, hvorledes han vil fremføre sin politik. Det forekommer imidlertid mig, at man ikke *på eengang* kan hævde, at arbejderbevægelsens »27-punkt efterkrigsprogram« blev en fiasko og ikke gennemført for så vidt socialiseringen angår, men at statssocialiseringen til trods herfor vedvarende er den store lurende og truende fare i svensk politik.

1948-valgkampen optager alt for meget af Bertil Ohlins opmærksomhed og følgelig for megen plads i bogen, for megen polemik og for mange refleksioner, der ikke er uden bitterhed. I virkeligheden var 1948-valgkampen en såre banal valgkamp. Når den for Ohlin, og sikkert også for Erlander, står i et særligt skær af betydningsfuldhed, skyldes det, at der før valget synes at være en mulighed for at tippe magtbalancen i svensk politik. Ohlin håbede det, og Erlander frygtede det. Derfor blev alle kræfter, alle argumenter mobiliserede – også kræfter og argumenter, som man hellere skulle have holdt sig fra.

Stormløbet mod Socialdemokratiet mislykkedes. Regeringspartiet kom ud af valget med 46,1 % af stemmerne eller med et »tab« på en halv procent, og bevarede sammen med kommunisterne et flertal på 52,4 %. Dette stred imod de folkepartistiske håb og forventninger. Dagens Nyheters første udgave den 20. september 1948 fortalte over hele forsiden: »Den socialdemokratiske majoritet fjernet«. I næste udgave var det ændret til: »Valgdeltagelsen højere end nogensinde«. Denne lille episode har Ohlin, der ellers ikke mangler humoristisk sans, glemt at få med i sine memoirer. Hvorimod Erlander huskede den i sine.

Ved valget i 1950 gik Socialdemokratiet frem fra 46,1 til 48,6 % af stemmerne. Folkepartiet fik sin store stemmefremgang fra 1948 på 10 % en smule reduceret – fra 22,8 til 21,7. Ohlin tilbragte resten af sin politiske tilværelse i socialdemokratiske regeringers skygge. Det var ikke alene den socialistiske skørdetid, der kom bort.

Ohlins gennemgang af de mislykkede forhandlinger om nordisk eller,

som han mere korrekt siger, »skandinavisk forsvarsforbund« forekommer mig værdifuld og i hovedlinierne korrekt. Nogle polemiske finter til Erlander er uden større interesse. I et senere kapitel om Stalin som en fare for demokratiet, har Ohlin en bemærkelsesværdig realistisk refleksion over USA's betydning for Vesteuropas, herunder Sveriges, frihed og uafhængighed. Han skriver: »Vestmagterne var svækkede efter krigen og den militære magtbalance i Europa beroede helt og holdent på De Forenede Staters nærværelse her. At Sverige og andre stater kunne føle, at man bevarede frihed og uafhængighed af samme slags som i tiden før den anden verdenskrig, havde vi altså amerikanernes militære styrke at takke for« . . . »Selv om amerikanernes hovedmotiv var at forsvare deres eget land, medens de betragtede beskyttelsen af Vesteuropa for en stor del som en vej til at opnå det, så tilbagestår selve faktum: en afgørende tryghedsfaktor for vor del«. Jeg er ganske enig i den ohlinske vurdering og finder det vigtigt, at den fremsættes så klart af en ledende svensk politiker. Det falder helt i tråd hermed, når Ohlin peger på, at den styrkelse af Vesteuropas forsvar, som Atlantpagten indebar, gennem sikring af amerikansk hjælp, er i Sveriges interesse. Jeg tror, alle ansvarlige svenske politikere såvel som de fleste civile og militære embedsmænd har erkendt, at sådan forholder det sig. Men der er få, der har sagt det.

Uanset kritiske undertoner skal der ikke være tvivl om, at jeg finder, at Ohlins erindringsbøger er særdeles værdifulde bidrag til vor politiske litteratur og til den samling memoirer fra vor tid, der er ved at blive bygget op. Hvis Bertil Ohlin havde skrevet to memoirebøger, som ikke var en politisk debat værd, havde bøgerne ikke været Ohlins.